

KULTÚRA- ÉS INFORMÁCIÓKÖZZVETÍTÉS NORVÉG MÓDRA – A TÉNYPRÓZA TÁRSADALOMFORMÁLÓ SZEREPE

ZSÁMBÉKINÉ DOMSA ZSÓFIA

TARTALMI ÖSSZEFOGLALÓ

A norvég és svéd nyelven *sakprosaként* emlegetett szövegek csoportja eredetileg mindenfajta szövegszerű megnyilvánulást magában foglal, ami nem a szépirodalom műfajához sorolható. A magyarra *ténypróza* kifejezéssel fordított szöveganyag részben a funkcionális szövegeket jelenti, részben pedig az irodalmi ténypróza kategóriájához tartozó szerző által írt, kiadó által megjelentetett és forgalmazott műveket definiálja. A ténypróza tehát olyan szövegekre utal, amelyeket a befogadó a valóságra való direkt utalásként értelmez. A közéleti vitákban ezek a szövegek teremtik a témát, a fogalomrendszert, a gondolkodásmódot, alakítják az őket ismerő közösség világlátását, tehát a modern, nyílt társadalom formálásában rendkívül fontos szerepük van. A norvég tényprózakutatás számos társdiszciplína eszköztárát alkalmazva igyekszik sokrétű tárgyát, a ténypróza demokratikus szerepét megragadni. Tanulmányom célja, hogy ennek a kutatásnak néhány szempontját összefoglaljam, valamint a nemzetközi sikereket elért, illetve nagy feltűnést keltett irodalmi tényprózai műveket bemutassam a második világháborútól napjainkig.

A norvég tényprózakutatás szervezett formájában közel harmincéves múltra tekint vissza, de már az 1992-es Norvég Szakírók- és Fordítók Szövetsége által létrehozott kutatási projekt elindulása előtt is az irodalomtörténetírás által számontartott műfajcsoport volt. Az egyik legelső irodalomtörténeti munka, *Henrik Jaeger* 1896-ban megjelent *Illustreret norsk litteraturhistorie*¹ (Képes norvég irodalomtörténet) című művében még nem használta a *sakprosa* kifejezést, de 306 oldalon, külön függelékben tárgyalja a tudományos prózai műveket *A 19. század tudományos irodalma* címmel. A később megjelenő irodalomtörténetek azonban összemosák és bizonyos tekintetben láthatatlanná is teszik a tényprózához tartozó jelentős műveket, ezzel azt az általánossá vált alapvetést igazolva, hogy az irodalom egyenlő a szépirodalommal. Az 1992-ben alapított kutatócsoport célja többek közt a ténypróza társadalomformáló szerepének felmutatása volt, más szóval a ténypróza láthatóvá tétele.² A kutatócsoport megalakulása óta számos tényprózával foglalkozó antológia, monográfia, történeti munka jelent meg³, a terület önálló, open access folyóirattal rendelkezik, Norvégia három legrégebbi egyetemén, az oslói, a bergeni és a trondheimi egyetemen is működik szövegkutató vagy ténypróza tanszék, *Sakbib* címmel pedig átfogó ténypróza bibliográfia olvasható az interneten. A norvég tényprózakutatás hátteréről érdemes továbbá megjegyezni,

hogy a kutatást támogató Norvég Szakírók- és Fordítók Szövetsége a szakszövegekre vonatkozó magas jogdíjaknak köszönhetően anyagilag a legerősebb szakmai szervezetek közé tartozik az északi országban.

Még mielőtt azonban ennek az interdiszciplináris kutatásnak az eredményeiről és számunkra is hasznosítható tapasztalatairól írnék, szeretném a ténypróza fogalmát tisztázni. Magyar nyelven ugyanis az értekező próza, illetve az értekezés kifejezés szerepel megközelítőleg azonos tartalommal a középiskolai tananyagban, pontos meghatározást azonban nehéz találni róla. Általában a Pallas Nagy Lexikona 1800-as évek végi normatív definíciójának parafrázisa olvasható az érettségire felkészítő anyagokban. A lexikon rövid szócikkének lényege, hogy az értekezés egy tudományos kérdés szakszerű, de nem a teljesség igényével íródó tárgyalása. Stílusát tekintve az értekező prózára szakszerűség és szabatoság jellemző, fogalmazásmódja érdekes, de nem személyes vagy költői.⁴ Műfajai közt a kritika, az esszé és a tudományos disszertáció kerül említésre.

A norvég irodalomkutatás ennél sokkal tágabb műfaji keretben gondolkodik az értekező próza kapcsán és a tudományos irodalmon kívül a kézikönyveket, tankönyveket, útikönyveket, reklámok szövegét, esszéket, lexikonokat, újság- és folyóiratcikkeket, vitairodalmat, történelmi műveket, életrajzokat, de a blogbejegyzéseket, használati utasításokat, utcanév táblákat, az államháztartási beszámolókat és a törvények szövegét is ide sorolja. A kutatás alapul veszi, hogy a szépirodalom vitathatatlan társadalomformáló szerepén túl ezeknek a műveknek jelentősebb hatása van a norvég közélet alakításában, mint az a korábbi kutatásokból kiderül.

Írásomban ennek az igen szerteágazó prózai műfajnak a ténypróza nevet adtam, hogy elkerüljem a kizárólag tudományos jellegű tanulmányokkal való azonosítást. Azért fontos elvenni az egyenlőségjelet a szakirodalom és az értekező próza közül, mert tézisem szerint az egyetemi kutatók számára a szakmai karrier feltételéül szolgáló publikációk, akadémiai, egyetemi tudományos munkák túlnyomó része elenyésző társadalomformáló szereppel bír, míg a ténypróza gyűjtőnéven tárgyalt műfajok a kimondott szó és a kinyomtatott szövegek erőterében alakuló társadalmi nyilvánosság nagyobb hangsúllyal rendelkező tényezők.

Norvégiában és Svédországban a ténypróza kutatása jóval előbbre jár, mint máshol Európában, így Magyarországon is. Ennek ellenére nem az a célom, hogy „bezzeg” példaként emlegessem az észak-európai irodalomszociológiai kutatást, hanem hogy a fontosabb elemzési szempontok és eredmények felmutatásával a humaniora és intézményrendszerei, többek közt az egyetemi, a könyvkiadói és könyvtári hálózat kulturális közvetítő szerepének a hagyományostól némileg eltérő megközelítését javasoljam.

A ténypróza meghatározási módjai

A ténypróza, norvégul és svédül *sakprosa* szakkifejezést mindössze nyolcvan éve használja az észak-európai irodalomkutatás.⁵ A különböző összefüggésekben, és különféle

jelentéstartalommal használt terminust az oktatás, a könyvkiadás, a kultúrpolitika és a tömegkommunikáció a maga sajátos módján alkalmazza. A ténypróza kutatás emiatt nem történelemfeletti, stabil jelenséggént értelmezi a tényprózát, hanem egy bizonyos gyűjtőfogalomként, amely a szépirodalomhoz nem sorolt műveket jellemzi. A kutatás, mint láttuk, nem korlátozódik a hivatalos szerzők által írt és kiadók által megjelentetett munkákra, hanem az úgynevezett kollektív-intézményi szövegeket is ideérti.

A ténypróza tehát tágabb értelemben olyan szövegekre utal, amelyeket „a befogadó a valóságra való direkt utalásként értelmez.”⁶ A ténypróza ezen belül két nagyobb alcsoportra bontható: az irodalmi tényprózára, amely alatt „néven nevezett szerzők kiadók által megjelentetett szövegeit” értjük és a funkcionális tényprózára, amely „nyilvánosan hozzáférhető szövegek, melyeket magán vagy hivatalos intézmények alkottak, vagy nevesített, illetve nem nevesített magánszemélyek írtak.”⁷ A tágabb értelmezés a nem írásos megnyilvánulásokat is a ténypróza fogalmához sorolja, és a hordozók tekintetében sem szűkíti a kört a nyomtatott szövegekre, hanem az internet, a televízió, a rádió szövegeit is itt tárgyalja.

A ténypróza kutatás egy másik fontos kiindulópontja a „szövegkultúra”⁸ fogalma, amelyet egyszerűen úgy fogalmazhatunk meg, hogy „emberek azon csoportja, akik szövegek révén egy bizonyos mértékig közös normarendszer alapján kommunikálnak egymással.”⁹ Angol terminusként a *discourse community* kifejezést használhatnánk a jelenség megragadására, bár a diskurzus tágabb kifejezés, míg a közösség jóval szűkebb, mint amit a szövegkultúra megfogalmazás rejt. A szövegkultúrán belül bizonyos konvenciók, normák érvényesek, amelyek a megnyilatkozások megformálására vonatkoznak, és annak feltételrendszerét adják meg, hogy miként illeszkedhet a megnyilatkozás az adott szövegkultúrába, tehát miként adhat át értelmes üzenetet. Így például a kívülállók által kiolvashatatlan falfirkák a graffiti-közösség tagjai számára értelemmel bíró üzenetek.¹⁰

A ténypróza kutatás egyik alapvető sajátossága tehát, hogy a szöveget a kontextusával együtt vizsgálja, de sem a szöveget, sem a szövegösszefüggést nem tekinti állandónak. Az írott ténypróza dinamikus, a modern párbeszédelemzéshez fogható vizsgálata ugyanis magába foglalja a szöveg kortárs közegét és előzményeit, valamint azt, hogy miként teremt a szöveg folyamatosan új kontextust.

A ténypróza kutatás nem törekszik egységes elmélet kialakítására, elméleti megközelítésében ezért számos modern tudományág képez interdiszciplináris referenciát. A szemiotika, a funkcionális nyelvészet, a bahtyini többszólamú szövegelemzés, a könyvtörténet mellett a retorikai hagyományra támaszkodik a kutatás. A meggyőzés ismert retorikai triász, az ethos, logos és pathos hasonlít a ténypróza kutatásban megfigyelt eszköztárra, bár nem teljesen azonos vele. Az ethos és a logos révén a szövegben rejlő beszélő iránti bizalom alakul ki, amely elsősorban az író, szónok, újságíró meggyőző szakmai tudásán alapszik. A ténypróza írás alapfeltétele ugyanis a szak tudás. Ugyanakkor a harmadik retorikai kulcsfogalom, a pathos sem elhanyagolható,

annak ellenére, hogy a ténypróza alapvetően nem patetikus. *Rolf Pipping*, a finn svéd filológus, aki a kifejezést megalkotta, annak idején így fogalmazott a ténypróza stílusát illetően: „Az érzelmek elvből kizárva.”¹¹ Ez a kitétel később béklyóvá vált, amely alól a tényprózakutatás igyekszik a ténypróza szövegeket felmenteni, mondván, hogy Pipping kora terjedős stílusú írásmódjával szemben a tényszerűség ideáját tűzte ki célul az érzelmek kikapcsolása mellett. Pipping meglátását cáfolja az olvasói tapasztalat, amely szerint a pathos nélküli irodalmi szöveg minden bizonnyal olvashatatlan volna.¹² A retorikai triász mellett a kairos fogalom bukkan fel gyakran a ténypróza-elemzésekben, amely eredetileg a megfelelő pillanat, modern értelemben a megfelelő kontextus megválasztását jelenti.

A ténypróza meghatározására természetesen nemcsak a fent idézett valósághoz direkt módon viszonyuló megközelítés létezik¹³, mégis ennél szeretnék maradni, mivel ez a meghatározás az olvasóval kötött íratlan szerződésre is utal. A szerződés a különböző olvasói magatartásra vonatkozik, amellyel mondjuk egy második világháborús történelmi regényt és egy világháború történetéről szóló tudományos munkát közelítünk meg. Látni fogjuk, hogy a példaként felhozott norvég művek esetében ennek a szerződésnek jelentős szerepe lesz.

A konkrét példák előtt azonban a norvég tényprózakutatásról záró gondolatként érdemes megjegyezni, hogy nemcsak tudományos munkák, konferenciák és a „megélhetési” filológia számos egyéb formája köszönheti ennek létezését, hanem a norvég állami íráskultúra fokozatos reformja is részben ehhez a kutatáshoz köthető. *Klartspråk i Staten* (Közérthető közigazgatás) lett a hivatalos megnevezése annak a 2009-ben indult projektnek, amelynek célja az írásos és szóbeli kommunikáció egyszerűsítése és közérthetővé tétele. A közigazgatási szövegek megértése ugyanis elvileg nem csak a jogászok, közgazdászok, hivatalnokok dolga, hanem a multikulturális norvég társadalom minden tagjáé. *Johann Tønnesson* a tényprózakutatás professzora a ténypróza demokratikus szerepét hangsúlyozza. Rolf Pippingre hivatkozva jegyzi meg, hogy a finn svéd kutató munkáját is az motiválta, miként tudná a tényszerű íráskultúrát a demokrácia megerősítésének érdekében előmozdítani.¹⁴ A társadalom fejlődése érdekében folyton új tudásra, új ötletekre van szükség, és mindez nem a szépirodalomban, hanem ténypróza formájában jelenik meg. Egy ország polgárai ténypróza szövegek révén, így például újságcikkek, kommentek, posztok formájában vitathatják meg, miként vannak a dolgok és miben kellene másképp lenniük. Mivel, mint láttuk, számtalan ténypróza-műfaj létezik, fontos, hogy több műfajban is jártasak legyünk, hogy értsük a műfaji kritériumokat és forráskritikával forduljunk az élénk tárurolt szövegmenyiség felé.¹⁵ A tényprózakutatás egyik legfontosabb motiváló tényezője tehát az értő olvasóvá nevelés mind az iskolai oktatásban, mind a humaniorában, mind pedig a közéletben.

A ténypróza kifejezés mára a norvég szókincs bevett fogalma lett. Számos kritikai díj és olvasói szavazás alapján minden évben több tényprózamű kerül a könyveladási listák élére. A ténypróza könyvek népszerűsége a szépirodaloméval vetekszik,

sőt egyre inkább megfigyelhető, ahogy a két műfaj határán mozgó művek válnak igazán kedveltté, vitatottá vagy úttörővé. A műfaji határátlépést mutatja, hogy a 2019 márciusában a norvég kritikusok díját elnyerő egyetemi professzor, *Jan Grue* önéletrajzi műve *Jeg lever et liv som likner deres* (Olyan életet élek, mint a tiétek) a skandináv irodalmi Nobel-díjként emlegetett Északi Tanács Irodalmi díjára is fel volt terjesztve. Ezek a díjak évtizedek óta kizárólag szépirodalmi művek elismerésére szolgáltak, amikor a kerekesszékes Grue gyerekkori orvosi jelentésekre épülő, dokumentarista műve irodalmi értéként lett elismerve. A következőkben néhány olyan irodalmi határátlépésről szeretnék írni, amelyek nagymértékben befolyásolták a norvég társadalom második világháborút követő alakulását, és az ország határain kívül is elismerésre tettek szert.

Ténypróza és irodalom

Számos lista és rangsor létezik Norvégiában arról, hogy a szakértők, a Norvég Szakírók- és Fordítók Szövetsége, a kritikusok és az olvasók miként látják, mely az irodalmi ténypróza területéhez tartozó művek hatottak leginkább a modern norvég közéletre. Számos műfaji alkategória is létezik, amelyek közül a tankönyvek, gyermekkönyvek nehezebben kerülnek ki a világ könyvpiacára, mint az ismeretterjesztő, tudományos vagy történelmi művek. A 2019-es XXVI. Budapesti Nemzetközi Könyvfesztivál díszvendég országa Norvégia volt, a fesztiválon bemutatott könyvtermés több mint fele ténypróza mű volt. Az író díszvendég, *Karl Ove Knausgård* pedig több ezer oldalas, hatkötetes önéletrajzi regénye miatt került a világirodalmi ranglisták élére. A dokumentarizmus és széppróza határait végletekig feszítő, számos hazai és nemzetközi botrányt kiváltó *Harcom* (2009–2011) megkerülhetetlen példa arra, ahogy az irodalom, legyen az fikatív vagy tényszerű, megváltoztatja, átírja azt a kontextust, azt az irodalmi normarendszert, amelyben íródik. Nemcsak a hagyományos olvasói szerződések megmásításáról van szó (ld. *Poul Behrendt* dobeltkontrakt, azaz kettős szerződés kifejezését¹⁶), hanem arról is, ahogy a könyv első kötetei körüli médiabotrány az utolsó kötet témájává válik. A közélet és irodalom ilyen gyors visszacsatolása páratlan az európai irodalomban és nyilvánvalóan egy új irodalomfelfogást eredményez a hivatásos olvasók és a laikusok körében is.

A második világháború norvég irodalmi kánon ténypróza listáját egy országos napilap, a *Dagbladet* alkotta meg 2008-ban.¹⁷ 2017-ben is indult hasonló kezdeményezés, a norvég állami televízió- és rádiótársaság és a Norvég Szakírók és Fordítók Szövetségének együttműködésével, külön műfaji kategóriákban tárgyalva az esélyes jelölteket. A közéletet befolyásoló művek közt szerepelnek olyan művek, mint *Jens Arup Sveip* esszéje *Fra embedsmannsstat til ettpartistat* (Hivatalnokállamtól az egypártrendszerig, 1963), amely történelmi modellek alkalmazását honosította meg a szaktudományos prózában, míg *Rune Slagstad: De nasjonale strategier* (Nemzeti stratégiák, 1998) című

műve a norvég közélet modernizálódási folyamatait tárgyalja a bevett nézetrendszer-től eltérő módon 1814-től, 1990-ig. Megkerülhetetlen fontosságú mű *Georg Johannesen: Om den norske tenkemåten* (A norvég gondolkodásmódról) című, 1975-ben megjelent esszé- és cikkantológiája, amelyben az irodalom és a politika problémáit vitatja a norvég legismertebb esszéistája, a dialektikus gondolkodás példatárát biztosítva a következő három generáció számára. A norvég történelem és társadalom ismerői számára ezek a művek különös jelentőséggel bírnak, jelen keretek közt inkább néhány nemzetközileg is ismert műről szeretnék röviden írni.

A norvég néprajzkutató, *Thor Heyerdahl* Kon-Tiki expedíciójáról készült könyv és dokumentumfilm világhíressé tette a felfedezőt. Heyerdahl a gyakorlatban bizonyította a Polinézia benépesítésével kapcsolatos elméleti feltevések téves voltát, amikor balszálló készült tutaján, nemzetközi legénységével átkelt a Csendes-óceánon. Munkája a világháború utáni Amerikában és Európában népszerűvé tette a néprajzot, a *Kon-Tiki* című, 1948-ban megjelent könyv a tudományos ismeretterjesztés alapvető fontosságú műve lett a nemzetközi kánonban. Hetven nyelvre, köztük magyarra is lefordították, és *Tutajjal a Csendes-óceánon* címmel adták ki 1962-ben (Gondolat, ford. Istványi Ernő). A film 1950-ben elnyerte az Oscar-díjat a legjobb dokumentumfilm kategóriában.

Bár Thor Heyerdahl is botrányt váltott ki, különösen az északi istenek és vallás közel-keleti gyökereire vonatkozó *Jakten på Odin* (Odin nyomában) című, 2001-ben megjelent tanulmányával, de a legnagyobb felháborodást és társadalmi vitát a műfaj norvég képviselői közül *Knut Hamsun* váltotta ki. Az 1920-ban Nobel-díjjal kitüntetett író, akit elsősorban a *Sult* (Éhség, 1890) című regénye miatt a modern irodalom atyjának is szoktak tekinteni, a világháború alatt a Nobel-díját Joseph Goebbelsnek ajánlotta fel, Hitler halálakor pedig nekrológot írt, és a diktátort az „emberiség harcosának” nevezte. Közvetlenül a háború után Hamsun letartóztatásba került, ahol pszichiátriai vizsgálat alá vetették. A cél az idős szerző mentális beszámíthatatlanságának megállapítása volt annak érdekében, hogy a nemzeti irodalmi kincs ne vesszen kárba a németül nem tudó, de a germán kultúra iránt egész életében rajongó magánember eltévelyedése miatt. A 90 éves, szinte teljesen süket Hamsun 1949 szeptemberében megjelentette a *På gjengrodde stier* (Benőtt ösvényeken, Nagyvilág kiadó, ford. Miszoglád Gábor, 2002) címmel önéletrajzi írását, amely a védőőrizetben töltött idő, a pszichiátriai vizsgálat, a kihallgatások és az ellene folytatott tárgyalás dokumentumregénye. Ebben a szövegben pontos hivatkozások keverednek fiktív elemekkel, s bár a Hamsun-kutatás a teljes életmű tükrében vitatja a szöveg hitelességét, a *Benőtt ösvényeken* egyértelműen bizonyítja, hogy Hamsun elméje nem volt zavart, náciizmus iránti vonzalmát nem lehet individuál-pszichológiai alapon magyarázni. Hamsun önéletrajzi írása a fikció és a valóság határán értelmezhető, és az utókor irodalomtudósai számára nyilvánvalóan ebből a szempontból érdekes, ám a befogadó közeg, a kortárs olvasók számára megrázó és a mai napig nem csituló Hamsun-vita mérőköve volt. A gyűlölt, nácibarát szerzőt bolondnak titulálták, hogy mentsék a nemzeti kincsnek

számító életművet, 1952-ben bekövetkezett halála után viszont egyfajta Hamsun-reneszánsz zajlott le. A róla szóló diskurzus még mindig nincs, és nyilván nem is lesz nyugvóponton, de a *Benőtt ösvényeken* mind irodalomtörténetileg, mind társadalmilag sorsfordító jelentőségét nem lehet elvitatni. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint az a tény, hogy a már említett 2017-es rangsorban a kultúra- és szórakoztató irodalom kategóriában Hamsun utolsó regénye nyerte el az első helyet.

Szintén a fenti versenyben, a gyermek- és ifjúsági tényprózában első helyen végzett *Jostein Gaarder Sofies verden* (Sofie világa, Pesti Szalon Kiadó, 1995, ford. Szöllősi Adrienne) című, 1991-ben megjelent filozófiatörténeti regénye, amelyet 64 nyelvre fordítottak le eddig, és több mint 50 millió példányban fogyott el. Gaarder művét nem regénynek szánta, hanem középiskolások számára filozófiatörténeti bevezetésként. Bár sokan állítják, hogy a filozófiai tananyag mögé vagy mellé tett ifjúsági regény története nem is fontos, a páratlan nemzetközi sikert azonban nem lehet azzal magyarázni, hogy a kilencvenes években népfőiskolai tanárként dolgozó Gaarder pusztán jól megírt filozófia tankönyvet adott volna ki. A történet ereje is hat, csakúgy, mint az emberi gondolkodás lebilincselő története és az irodalomtudomány által metaszőveggé definiált, a fikciót és valóságot összemosó csavar.

Åsne Seierstad: *Bokhandleren i Kabul* (Kabuli könyvkereskedő) című műve 2002-ben jelent meg és szintén bestseller lett a *The New York Times* szerint 41 héten keresztül. A háborús- és konfliktusövezetben riporterként az emberek hétköznapijait megörökítő író ténypróza könyve egy kabuli könyvkereskedő családi drámáját mutatja be kendőzetlen őszinteséggel. A résztvevő megfigyelés módszerével készült szöveg az ábrázolt szereplők lelkivilágát is ábrázolja, megkérdőjelezve a szöveg objektivitását. Mégsem ez a pszichiátriában is gyakran alkalmazott diagnosztizálási mód, illetve a fikció és valóság összemosása tette híressé a könyvet és szerzőjét, hanem a könyv címszereplője által indított polgári per, amelyet első fokon *Shah Mohammed Rais* meg is nyert az író ellen, magánéletének megsértése miatt. A *Kabuli könyvkereskedő* a modern nyugati társadalom elé tárt többé-kevésbé hitelesen egy olyan zárt világot, amelyben a nemi szerepek egy egészen más kultúra szabályainak alárendelve működtek és működnek ma is. Seierstad azóta megírta a Breivik-biográfiát (*En av oss, Közülünk való* 2013), amely a 2011. július 22-i terrortámadások háttérét beszéli el. 2016-ban jelent meg a *To søstre (Két nővér)* címet viselő oknyomozó riportkönyve, amely az IS-hez önként csatlakozó két norvég lány életéről számol be. Seierstad tényprózája ugyan vitatható abból a szempontból, hogy jellegzetesen szépirodalmi eszközt használ, mikor főszereplői gondolatait közvetíti, művei mégis inkább tényprózához sorolhatók, nem utolsósorban azért, mert a kortárs közéletet foglalkoztató témákat boncolnak, vitára, hozzászólásra ösztönözve a társadalmat.

Míg Seierstad művei sajnos nem olvashatók magyar nyelven, *Morten A. Strøksnes Havboka* című, 2015-ben megjelent lebilincselő műve Szöllősi Adrienne kiváló fordításában magyarul is élvezhető.¹⁸ Bár a *Tengerkönyvet* is átszövik az önéletrajzi fo-

nalak, s a mű főszereplőjének gondolatai és érzélemvilága ugyanúgy kerül fókuszba, ahogy a szépirodalmi művek esetében ábrázolt alakok, a hangsúly a szövegben rejlő rendkívüli tudásanyagról, az óceánok múltjáról és jövőéről, az embereknek a tengerek mélyén élő titokzatos és furcsa lényekhez fűződő évezredek viszonyáról, a környezetkárosító tevékenységek visszafordíthatatlan következményeiről. Több ezer oldalnyi szakirodalmat kellene ahhoz az olvasónak átolvasnia, hogy mindezt az elképesztően érdekes tudást birtokában tudhassa. Strøksnes könyve azonban nem öncélúan sűrít ennyi tudást egy grönlandi cápa kifogásának banális történetébe, szándékosan kívánja figyelmünket a szárazföldről a tengerek felé irányítani, olyan perspektívaváltást okozva, amely a klímaváltozásban kételkedőket is környezetvédő aktivistává formálja.

A ténypróza a norvég demokrácia, a társadalmi közbeszéd alapja, hangzott a tényprózakutatás egyik legfontosabb alapvetése. A megállapítás elsősorban a ténypróza funkcionális területeire: a törvények szövegére, a választási kampányok mondataira, a hivatalos levelek megfogalmazásaira, vagy akár az utcatáblákra vonatkozott. Mindezen műfajok importja nehezebben lehetséges, mint az írásom második felében tárgyalt irodalmi ténypróza norvég határokon túl is sikert és elismerést aratott műveinek alapos megismerése. Érdekes megjegyezni, hogy az említett művek a webes könyvtárak „egyéb” kategóriájához sorolódnak, jelezve a magyar terminológiai hiányosságot. A norvég ténypróza jeles irodalmi műveinek adaptálása után, remélhetőleg a tényprózakutatás módszertana és terminus technicusai is átvehetők lesznek a magyar irodalomszociológia és kultúratudomány számára.

Irodalom és jegyzetek

1. JAEGER, Henrik: Illustreret norsk litteraturhistorie. Kristiania, Hjalmar Biglers forlag, 1896.
2. ERIKSEN, Trond Berg: Norsksakprosa – strategiogerfaringer. In: Børre Johnsen, Egil (red.): Forbildets forbilder. Norsk sakprosa. Andre bok. Oslo, Universitetsforlaget, 1996. 261. p.
3. Fontos megemlíteni két kötetet: *Norsk litteraturhistorie. Sakprosa fra 1750 til 1995* (Eriksen og Johnsen, Oslo, Universitetsforlaget, 1998.) és az elméleti alapmű: *Det litterære skattekammer. Sakprosaens teori og retorikk* (Grepstad, Oslo, Norsk faglitterær forfatter-og oversetterforening, 1997.)
4. Pallas Nagy Lexikona. Forrás: <http://mek.oszk.hu/00000/00060/html/033/pc003306.html#4> [2019. június 20.]
5. PIPPING, Rolf: Språk och stil. = Finsk tidskrift, nr. 10. 1938. 202–214., 267–276., 272. p.
6. TØNNESSON, Johan: Hvaer sakprosa? Oslo, Universitetsforlaget, 2008. 34. p.
7. Uo.
8. BERGE, Kjell Lars: Det vitenskapelige studiet av sakprosa. Om tekstvitenskapelige utfordringer og løsninger i norsk og svensk sakprosaforskning. In: Berge, Kjell Lars et.al.: Fire blikk på sakprosaen. INL, Universitetet i Oslo, 2001. = Prosjektmiljøet Norsk

- sakprosa, skrift, nr. 1. 9–74. p. Forrás: <http://www.hf.uio.no/iln/forskning/grupper/tekstretorikk/skriftserien/utgivelser/1Berge-Breivega-Roksvold-Tonnesson-Fire-blikk-pa-sakprosa.pdf> [2019. április 12.]
9. TØNNESSON, Johan L.: Hvaer sakprosa? Oslo, Universitetsforlaget, 2008. 58. p.
 10. TØNNESSON, Johan L. – BERGE, Kjell Lars: Forskningen om sakens prosa. = Sakprosa, vol. 1. nr. 1. 2009. Art. 1. 2-12. p. Forrás: <https://doi.org/10.5617/sakprosa.32> [2019. június 25.]
 11. PIPPING, Rolf 1938: Språk och stil. = Finsk tidskrift, nr. 10. 1938. 272. p.
 12. TØNNESSON, Johan L. – BERGE, Kjell Lars: i. m. 7-12. p. Forrás: <https://doi.org/10.5617/sakprosa.32> [2019. június 25.]
 13. Egy másik közismert meghatározás a *Detlitteræreskattkammer. Sakprosaens teori og retorikk* című műben olvasható (Grepstad, Oslo, Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening, 1997). Lényegét tekintve ez a definíció azonban nem teszi lehetővé a szépirodalom és a ténypróza különválasztását, ezért nem célszerű e tanulmány keretei közt foglalkozni vele.
 14. TØNNESSON, Johan L.: Sakprosa. In: Store norske leksikon. Forrás: <https://snl.no/sakprosa> [2019. június 21.]
 15. Uo.
 16. BEHRENDT, Poul: Dobbeltkontrakten. København, Gyldendal, 2006.
 17. ANKER, Peder: Hererbøkene som virkeligendret Norge. Sakprosa-debattenfortsetter. = Dagbladet, 2008. 08. 08. Forrás: <https://www.dagbladet.no/kultur/her-er-bokene-som-virkelig-endret-norge/66507426> [2019. június 25.]
 18. STRØKSNES, Morten A.: Tengerkønyv – Sós történet barátságról, kalandról és a felszín alatt nyüzsgő életről. Budapest, Jelenkor, 2018.

Zsámbékiné Domsa Zsófia az ELTE BTK Germanisztika Intézetében a Skandináv Nyelvek és Irodalmak Tanszék egyetemi adjunktusa. Kutatási területe a skandináv irodalomtörténet, norvég irodalomtörténet, irodalomtudomány, óészaki irodalom és skandináv drámai irodalom. ORCID: 0000-0001-6472-1913